

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/61>

ПРЕДСТАВНИЦТВО ОСОБИ В ПОДАТКОВИХ СПОРАХ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

REPRESENTATION OF A PERSON IN TAX DISPUTES: LEGAL ANALYSIS

Баїк О.І., д.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті проаналізовано особливості представництва особи в податкових спорах. З'ясовано, що серед органів, уповноважених на розв'язання податкових спорів, є контрольні органи (в порядку адміністративного оскарження) та судові органи (в порядку судового оскарження). Розв'язання податкового спору в порядку адміністративного оскарження є доюрисдикційним способом розв'язання податкового спору. Зауважено, що контрольні органи також наділені функцією щодо їх звернення до суду у випадках, передбачених податковим законодавством України. Якщо податковий спір розв'язується в порядку адміністративного судочинства, то сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) й / або через представника. Зазначено, що особиста участь платника податків у податкових відносинах не позбавляє його права мати свого представника, як і участь податкового представника не позбавляє платника податків права на особисту участь у таких відносинах. Представниками платника податків визнаються особи, які можуть здійснювати представництво його законних інтересів і ведення справ, пов'язаних зі сплатою податків, на підставі закону або довіреності. Підкреслено, що особами, які можуть бути представниками в суді, є законний представник, адвокат та інші особи, визначені законодавством. Законними представниками можуть бути батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Адвокат як представник в адміністративному судочинстві зобов'язаний діяти в межах повноважень, наданих йому клієнтом, у тому числі з урахуванням обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій. Перелік документів, що підтверджують повноваження процесуальних представників, указано в статті 59 Кодексу адміністративного судочинства України. З'ясовано, що адміністративним процесуальним законодавством визначено перелік осіб, які не можуть бути представниками. Зроблено висновок про те, що участь представника особи в розв'язанні податкового спору, який володіє достатнім для цього рівнем теоретико-правових знань і характеризується наявністю практичного досвіду, сприяє отриманню своєчасного й належного результату в спорі.

Ключові слова: адвокат, законний представник, контрольні органи, платник податків, податковий спір, процесуальний представник, самопредставництво.

The article analyzes the features of the representation of a person in tax disputes. It was found out that among the bodies authorized to resolve tax disputes are the regulatory authorities (by way of administrative appeal) and judicial bodies (by way of judicial appeal). Resolving a tax dispute by way of an administrative appeal is a pre-jurisdictional way of resolving a tax dispute. It is noted that the supervisory authorities are also endowed with the function of appealing to the court in cases provided by the tax legislation of Ukraine. If the tax dispute is resolved by administrative proceedings, the party, a third party in the administrative case, as well as a person who is legally entitled to apply to the court in the interests of another person, may participate in the proceedings personally (self-representation) and (or) through a representative. It is noted that the personal participation of the taxpayer in tax relations does not deprive him of the right to have a representative, as well as the participation of the tax representative does not deprive the taxpayer of the right to personal participation in such relations. Representatives of a taxpayer are persons who may represent his legitimate interests and conduct business related to the payment of taxes on the basis of law or power of attorney. It is emphasized that the persons who can be represented in court are the legal representative, the lawyer and other persons defined by the legislation. Legal representatives may be parents, adoptive parents, guardians, trustees or other persons specified by law. A lawyer as a representative in administrative proceedings is obliged to act within the powers granted to him by the client, including subject to restrictions on certain procedural actions. The list of documents confirming the powers of procedural representatives is specified in Art. 59 Code's of Administrative Procedure of Ukraine. It was found that the administrative procedural legislation defines the list of persons who cannot be representatives. It is concluded that the participation of a person's representative in resolving a tax dispute, which has a sufficient level of theoretical and legal knowledge and is characterized by practical experience, contributes to the timely and proper outcome of this dispute.

Key words: lawyer, legal representative, regulatory authorities, taxpayer, tax dispute, procedural representative, self-representation.

Постановка проблеми. В Україні представництво прав та інтересів особи в суді регламентовано вітчизняним законодавством. Однак актуальними до розгляду є питання щодо участі представника в розв'язанні спорів, які виникають у податковій сфері, з урахуванням особливостей правового регулювання податкових правовідносин.

Метою статті є здійснення правового аналізу представництва особи в податкових спорах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині податкові спори, як слушно зауважують С. Буряк, П. Мельник, Ф. Ярошенко й інші науковці, є невіддільною складовою частиною податкових правовідносин і виникають із самої природи й механізмів оподаткування, коли платник податків не має права на свій розсуд розпорядитися час-

тиною майна, що у вигляді певної грошової суми підлягає внесенню до бюджету чи позабюджетного цільового фонду. У цьому обов'язку втілений публічний інтерес усіх членів суспільства, що визначає і законодавчу форму закріплення податку, обов'язок його сплати, примус під час забезпечення цього обов'язку, односторонній характер податкових обов'язків тощо. Вони також наголошують на тому, що основними підставами виникнення податкових спорів є:

- порушення норм і порядку проведення податкових перевірок;
- дотримання податків, застосування штрафних санкцій;
- незаконне накладення арештів на рахунки й майно компанії тощо [1, с. 252, 257].

На думку О. Бучинського, податковий спір – це різновид публічно-правового спору, який виникає між учасниками податкових відносин (за обов'язкової участі суб'єкта владних повноважень) щодо застосування норм податкового законодавства у сфері нарахування та сплати податків, зборів із метою реалізації та захисту прав і законних інтересів [2, с. 109]. Водночас загальновідомі конституційні норми, якими визначено, що в Україні «права й свободи людини й громадянина захищаються судом», а також «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права й свободи від порушень і протиправних посягань» (ст. 55 Конституції України) [3].

Суб'єктами податкових спорів є:

- 1) держава (в особі представницьких органів, що приймають нормативно-правові акти у сфері оподаткування);
- 2) органи державної податкової служби;
- 3) платники податків і зборів.

Також до суб'єктів податкових спорів відносять кредитно-фінансові установи, через які здійснюються платежі з перерахування податків до бюджетів відповідних рівнів [1, с. 258].

Серед органів, уповноважених на розв'язання податкових спорів, є контрольні органи (в порядку адміністративного оскарження) та судові органи (в порядку судового оскарження). Вважають, що саме розв'язання податкового спору в порядку адміністративного оскарження є доюрисдикційним способом розв'язання податкового спору [4, с. 461]. Отже, відповідно до п. 55.1 ст. 55 Податкового кодексу (далі – ПК) України «податкове повідомлення-рішення про визначення суми грошового зобов'язання платника податків або будь-яке інше рішення контролюючого органу може бути скасоване контролюючим органом вищого рівня під час проведення процедури його адміністративного оскарження та в інших випадках у разі встановлення невідповідності таких рішень актам законодавства» [5]. Своєю чергою «рішення, прийняті контролюючим органом, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку» (ч. 56.1 ст. 56 ПК України) [5].

Під час розв'язання податкових спорів, зокрема оскарження рішень контролюючих органів, платників податків і його представнику треба зважати на положення ч. 56.10, 56.11, п. 56.19, п. 56.21, п. 56.22, п.п. 56.23.1–56.23.4 п. 56.23 ст. 56 ПК України [5].

Водночас контролюючі органи також наділені функцією щодо їх звернення до суду у випадках, передбачених законодавством (п.п. 19-1.1.45 п. 19-1.1 ст. 19-1 ПК України). Отже, контролюючі органи можуть подавати позови до підприємств, установ, організацій і фізичних осіб щодо визнання заперечуваних правочинів недійсними й застосування визначених законодавством заходів, пов'язаних із визнанням правочинів недійсними, а також щодо стягнення в дохід держави коштів, отриманих за нікчемними договорами (п.п. 20.1.30 п. 20.1 ст. 20 ПК України). Крім того, контролюючі органи відповідно до п.п. 20.1.31–20.1.40-2 ПК України мають право звертатися до суду:

– щодо зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках такого платника податків у банках та інших фінансових установах (крім операцій із видачі заробітної плати й сплати податків, зборів, єдиного внеску, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків, погашення податкового боргу), в тому числі в разі недопущення посадових осіб контролюючих органів до обстеження територій і приміщень;

– якщо платник податків перешкоджає виконанню податковим керівником повноважень, визначених ПК України, щодо зупинення видаткових операцій на рахунках платника податків шляхом накладення арешту на цінні папери й / або кошти й інші цінності такого платника податків, що знаходяться в банку (крім операцій із

видачі заробітної плати й сплати податків, зборів, єдиного внеску, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків, погашення податкового боргу), й зобов'язання такого платника податків виконати законні вимоги податкового керівника, передбачені ПК України;

– щодо накладення арешту на кошти й інші цінності, що знаходяться в банку, платника податків, який має податковий борг, у разі якщо в такого платника податків відсутнє майно та / або його балансова вартість менша за суму податкового боргу, й / або таке майно не може бути джерелом погашення податкового боргу;

– щодо стягнення коштів платника податків, який має податковий борг, із рахунків у банках, що обслуговують такого платника податків, на суму податкового боргу або його частини;

– щодо стягнення з дебіторів платника податків, який має податковий борг, сум дебіторської заборгованості, строк погашення якої настав і право вимоги якої переведено на контролюючий орган, у рахунок погашення податкового боргу такого платника податків;

– щодо зобов'язання платника податків, який має податковий борг, укласти договір щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості цього платника на контролюючий орган;

– щодо нарахування та сплати податкових зобов'язань, коригування від'ємного значення об'єкта оподаткування або інших показників податкової звітності в результаті застосування звичайних цін;

– щодо припинення юридичної особи й припинення фізичною особою – підприємцем підприємницької діяльності й / або про визнання недійсними установчих (засновницьких) документів суб'єктів господарювання;

– із заявою про вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських і бухгалтерських документів у випадках, передбачених ПК України;

– із заявами щодо порушення справ про банкрутство тощо.

Контролюючі органи мають право складати щодо платників податків – фізичних осіб і посадових осіб платників податків – юридичних осіб протоколи про адміністративні правопорушення та виносити постанови у справах про адміністративні правопорушення в порядку, встановленому законом (п.п. 20.1.41 п. 20.1 ст. 20 ПК України) [5].

Оскільки Державна податкова служба (далі – ДПС) є юридичною особою публічного права (п. 15 Положення про Державну податкову службу України) [6], варто зазначити, що Законом України від 18 грудня 2019 р. № 390-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення» внесено зміни в низку законодавчих актів, серед яких Кодекс адміністративного судочинства (далі – КАС) України (ч. 3 ст. 55), й розширено можливості для самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення. Зокрема, цим Законом визначено, що в адміністративному судочинстві «юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника» [7]. Своєю чергою держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади Автономної

Республіки Крим, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування), або через представника (ч. 4 ст. 55 КАС України). Отже, якщо податковий спір розв'язується в порядку адміністративного судочинства, то відповідно до ст. 55 КАС України «сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) й (або) через представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника [8]. Оскільки присутність співробітників контролюючого органу в статусі представників у ході розгляду податкових спорів безперечно є необхідною умовою для результативності діяльності ДПС із питань, які пов'язані з порушенням вимог податкового законодавства, то законодавчі зміни у сфері самопредставництва є для ДПС єдиним інструментом для доведення правомірності й законності своїх рішень і дій у судовому порядку [9].

Своєю чергою ст. 19 ПК України визначено, що «платник податків веде справи, пов'язані зі сплатою податків, особисто або через свого представника. Особиста участь платника податків у податкових відносинах не позбавляє його права мати свого представника, як і участь податкового представника не позбавляє платника податків права на особисту участь у таких відносинах. Представниками платника податків визнаються особи, які можуть здійснювати представництво його законних інтересів і ведення справ, пов'язаних зі сплатою податків, на підставі закону або довіреності. Довіреність, видана платником податків – фізичною особою на представництво його інтересів і ведення справ, пов'язаних зі сплатою податків, має бути засвідчена відповідно до чинного законодавства. Представник платника податків користується правами, встановленими ПК України для платників податків» [5]. Водночас, як слушно зауважує М. Кучерявенко, податкове представництво істотно відрізняється від представництва цивільноправового. Податкове представництво регулює реалізацію першочергового обов'язку платника податків (сплату податків і зборів), що базується на відносинах влади й підпорядкування та забезпечується владними, імперативними методами на відміну від цивільноправового представництва, що має диспозитивний характер. Сутність податкового представництва характеризується складністю відносин, які існують на декількох рівнях:

1) нижчий рівень (відносини між представником та особою, яку представляють);

2) вищий рівень (відносини між представником та іншими суб'єктами податкових правовідносин, насамперед податковими суб'єктами) [10, с. 180–181].

Вказуючи про фізичних і юридичних осіб – платників податків, то представництво їхніх інтересів переважно добровільне. Водночас варто враховувати ту обставину, що в чинному законодавстві термін «платник податків» охоплює і платників зборів. Встановлено також, що представники платника податків і податкові агенти прирівнюються до платника податків у процесі розв'язання податкових спорів, але майнові наслідки настають тільки для платника податків, а не для зазначених осіб. Вказане означає необхідність врахування під час здійснення процесуального представництва статусу суб'єкта, права й інтереси якого є предметом захисту в адміністративних судах, – платника податків і податкових агентів [11, с. 67].

Своєю чергою ст. 57 КАС України визначено осіб, які можуть бути представниками в суді. Крім того, представником в суді може бути як законний представник, так і адвокат. До того ж у справах незначної складності й в інших

випадках, визначених КАС України, представником може бути фізична особа, яка відповідно до ч. 2 ст. 43 КАС України має адміністративну процесуальну дієздатність. Потрібно також зважити на те, що одна й та сама особа може бути одночасно представником або декількох позивачів, або декількох відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні за умови відсутності конфлікту інтересів між ними [8]. Законними представниками можуть бути батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Законний представник у суді самостійно здійснює процесуальні права й обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах, а також може доручати ведення справи в суді іншим особам, які відповідно до закону мають право здійснювати представництво в суді (ст. 56 КАС України) [8].

Основною тенденцією сьогодення як в юриспруденції загалом, так і в податковому праві зокрема є те, що в Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, прийнятого делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні в Страсбурзі в жовтні 1988 р., закріплено вимогу: «адвокат не повинен здійснювати ведення справи, яка явно не відповідає рівню його професійної компетенції, без участі в ній іншого адвоката, що володіє необхідною компетенцією» (п. 3.1.3 ч. 3.1 ст. 3) [12]. Слушною є думка М. Кочерова про те, що нині саме податкові адвокати повинні мати персоналізований підхід до свого клієнта, володіти знаннями, які стосуються конкретного податку, а не намагатися вивчити весь ПК України, що досить важко зробити [13]. У випадку виникнення в платників податків податкових спорів із контролюючими органами податкової служби, їх варто якнайшвидше розв'язати. Саме участь адвоката, який спеціалізується на податковому законодавстві, сприятиме успішному розв'язанню таких спорів. Водночас адвокату потрібно зважити на те, що серед органів, уповноважених на розв'язання податкових спорів, є контролюючі органи (в порядку адміністративного оскарження) та судові органи (в порядку судового оскарження). Вважають, що розв'язання податкового спору в порядку адміністративного оскарження є доюрисдикційним способом розв'язання такого спору [4, с. 461]. Варто зазначити, що юридичні послуги адвоката як представника в податковому спорі, крім представництва інтересів клієнта в контролюючих і правоохоронних органах, можуть полягати в:

– наданні консультації з будь-яких питань у сфері правовідносин із податковою службою;

– участі адвоката в процесі проведення перевірки контролюючим органом (правова допомога під час податкової перевірки, правовий супровід перевірки);

– підготовці відповіді на запит податкової служби про надання інформації (запит про надання інформації та її документальне підтвердження);

– складанні юридичних документів, спрямованих на розв'язання податкового спору (скарг, звернень, заяв тощо);

– оскарженні дій, бездіяльності й рішень податкової служби (включаючи податкові повідомлення-рішення, наказ про проведення перевірки тощо);

– оскарженні запиту про надання інформації та документів;

– оскарженні рішення про анулювання реєстрації платника податку на додану вартість;

– оскарженні рішення про анулювання реєстрації платника єдиного податку;

– оскарженні реєстраційного запису про відсутність платника за місцем знаходження;

– оскарженні відмови податкового органу в реєстрації податкової накладної;

– оскарженні відмови податкового органу в прийнятті податкової звітності (відмови податкового органу в прийнятті податкової декларації);

– оскарженні одностороннього розірвання договору про визнання електронних документів (про прийом електронної звітності);

– оскарженні рішення про накладення арешту на майно й грошові кошти (рішення про адміністративний арешт майна);

– оскарженні письмової податкової консультації;

– доведенні реальності проведення господарських операцій (включаючи випадки перевірки податковою службою ланцюга постачальників і контрагентів);

– усуненні розбіжностей, що утворилися між фактичними документами податкової звітності й інформаційними базами контролюючого органу податкової служби;

– складанні позовів, клопотань та інших документів у межах судового розгляду податкових спорів;

– інших необхідних дій, спрямованих на розв'язання податкового спору [14].

Отже, участь адвоката, обізнаного в проблемних питаннях податкової сфери, може бути запорукою успішного розв'язання податкових спорів між платниками податків і контролюючими органами податкової служби. Своєю чергою адвокат здатний оцінити доцільність розгляду такого спору в порядку адміністративного чи судового оскарження, проаналізувати судову практику, наявну щодо його розв'язання. Водночас за потреби адвокат може допомогти своєму клієнту в підготовці позовної заяви, виступити процесуальним представником у справі тощо.

Крім того, податковому представнику варто зважити на те, що, як засвідчує практика, оскарження дій і скасування рішень податкових інспекцій до органу ДПС вищого рівня займає від 40 до 140 днів; в суді – 3–7 місяців і більше. Час того вартий – процес закінчується позитивно в багатьох випадках, правомірні вимоги платників задовольняються повністю або частково, як правило, судом [15]. Рішення податкового органу вищого рівня під час розгляду скарги приймаються в межах того ж фіскального відомства. Тому позитивний результат вони приносять рідко. Отже, врегулювання податкових спорів ефективно в суді. За статистикою, від 40 % до 70 % податкових спорів у разі судового оскарження розв'язуються на користь платників податків повністю чи частково. Податкові повідомлення-рішення або дії визнаються протиправними й скасовуються. Податкові інспектори часто не можуть захистити в суді акти перевірки. У результаті повторне нарахування податку органом ДПС України стає неможливим [15].

Перелік документів, що підтверджують повноваження процесуальних представників, вказано в ст. 59 КАС України. Зокрема, повноваження адвоката як процесуального представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру

й адвокатську діяльність» (ч. 4 ст. 59 КАС України). Водночас адвокат як представник в адміністративному судочинстві зобов'язаний діяти в межах повноважень, наданих йому клієнтом, у тому числі з урахуванням обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій (ч. 4 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру й адвокатську діяльність») [16].

Відповідно до ст. 60 КАС України «представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права й обов'язки» [8].

Адміністративним процесуальним законодавством визначено перелік осіб, які не можуть бути представниками в суді, а саме: особи, які беруть участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач і свідок, або є помічником судді, що розглядає справу; особи, які у справі представляють або представляли іншу особу, інтереси якої в цій справі суперечать інтересам її довірителя; судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, крім випадків, коли вони діють від імені відповідних органів, що є стороною або третьою особою у справі, чи як законні представники сторони чи третьої особи (ст. 58 КАС України) [8].

Висновки з дослідження. Узагальнюючи, зазначимо, що податковий спір за участю представника платника податків може бути розв'язано як у порядку адміністративного оскарження, так і в порядку судового оскарження. Представниками платника податків можуть бути адвокати, законні представники й інші особи, передбачені законодавством. Водночас інститут процесуального представника в податковому спорі, який розв'язується у порядку адміністративного судочинства, потрібно відрізнити від представника платника податків як інституту податкового права. Особливістю податкового спору є те, що одним із його учасників, крім платника податків, є контролюючий орган податкової служби, який може бути як ініціатором такого спору, так і залученим до розв'язання цього спору іншою особою (до прикладу, платником податків). Податковим законодавством визначено, в яких саме випадках контролюючі органи податкової служби мають право ініціювати розв'язання податкового спору в суді. Своєю чергою в адміністративному процесуальному законодавстві закріплено можливість контролюючого органу брати участь у розв'язанні податкового спору в судовому порядку особисто (самопредставництво) й / або через представника. Загалом участь представника особи в розв'язанні податкового спору, який володіє достатнім для цього рівнем теоретико-правових знань і характеризується наявністю практичного досвіду, сприяє отриманню своєчасного й належного результату в цьому спорі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Податкові спори: виникнення, природа, засоби врегулювання : навчальний посібник / С.В. Буряк, П.В. Мельник, Ф.О. Ярошенко та ін. ; за заг. ред. С.В. Буряка. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 800 с.
2. Бучинський О.Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 103–111.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Гетманцев Д.О., Коваль Ю.А., Нечай М.В. Адміністрування податкових платежів: проблеми теорії та практики : науково-практичний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 776 с.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 17 вересня 2020 р. № 905-IX) / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
6. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення : Закон України від 18 грудня 2019 р. № 390-IX / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 15. Ст. 95.
8. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 17 липня 2020 р. № 808-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
9. Судовий процес: чи можуть співробітники контролюючих органів бути представниками в ході розгляду податкових спорів? *Вісник «Офіційно про податки»*. 2020. 05 березня. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100016698-sudoviy-protses-chi-mozhut-spivrobitniki-kontrolyuyuchikh-organiv-but-iv-predstavnikami-v-khodi-rozglyadu-podatkovikh-sporiv>.
10. Кучерявенко М.П. Податкове право : підручник. Харків : Право, 2013. 536 с.

11. Рябченко О.П. Зміст та особливості процесуального представництва при розгляді публічно-правових спорів, що впливають з податкових правовідносин. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 65–69.
12. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства (Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р.). *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text.
13. Кочеров М.В. Як стати податковим юристом? *Юридична Газета*. № 33–34 (687–688). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/yak-stati-podatkovim-yuristom.html>.
14. *Адвокат* з податкових спорів. *Компанія «Слинко та партнери»*. URL: <https://slinko.com.ua/uk/podatkovi-spory/>.
15. Юридичний супровід податкових спорів. Оскарження дій та рішень контролюючих органів. *Юридичне бюро Писаренка. Стратегія. Дія. Результат*. URL: <https://www.fides.com.ua/osushhestvlenie-advokatskoy-zashhityi-pri-nezakonnyih-deystviyah-organov-vlasti-v-t-ch-pri-provedenii-nalogovyih-proverok>.
16. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#n217>.